

ПРАВО СУДОВОЇ ІР-ЕКСПЕРТИЗИ: КВАЛІФІКАЦІЯ СКЛАДУ ЗАВДАНЬ

Роман Станіславович КІРІН,

*доктор юридичних наук, доцент,
судовий експерт Дніпропетровського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України
<https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>*

Статус доказу робить питання, пов'язані із висновком експерта, надзвичайно актуальними, адже, у тому числі, й на підставі його змісту суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Окремий науково-практичний інтерес становлять дослідження мети і завдання судової експертизи в цілому, та експертизи об'єктів інтелектуальної власності (далі – ІР) зокрема.

В загальному розумінні мета розглядається як загальна декларація того, що має бути зроблено. Вона описує призначення експертизи, безпосередньо її кінцевий результат. Наприклад, Закон України «Про судову експертизу» (далі – закон про СЕ) визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності (далі – СЕД) [1], його мета полягає у забезпеченні правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Натомість, мета судової експертизи, як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів, зводиться до надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Отже, мета визначається з огляду на ті причини існуючих питань (проблем), на які необхідно дати відповіді (усунути). Мета СЕД не обов'язково має бути одна. Цілей може бути декілька, вони можуть бути короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими, але обов'язково взаємозалежними. Від досягнення короткострокових цілей, як правило, залежить досягнення довгострокової мети. Якщо останні стосуються усіх суб'єктів СЕД, а середньострокові можуть охоплювати учасників певного виду судового процесу, то короткострокові цілі стосуються доручителя або замовника (ініціатора) та виконавців конкретного виду судової експертизи [2, с. 81].

Досягнення мети експертизи, результат її проведення характеризується сукупністю вирішених завдань, які поставлені експерту. Останні по суті є поетапним подоланням (усуненням) проблем, які виникли у правосуддя, залученими для цього експертом в процесі експертного виробництва.

Таким чином, експертне завдання слід розглядати як деталізований перелік дій, які повинні бути проведені в ході експертного дослідження з метою реалізації поставленої мети. Завдання експертного дослідження формулюється (ставиться, формується) суб'єктом залучення експерта після

проведення аналізу рівня вивчення об'єкта експертизи з огляду на поставлену мету і є тим мінімумом питань, відповіді на які необхідно і достатньо отримати від експерта для досягнення мети.

Заслуговує на увагу накопичений досвід експертної практики, який дозволив Н.В. Кісіль сформулювати основні завдання кожного виду судових експертиз у ІР-сфері, у рамках яких призначалися й проводилися експертизи [3, с.351-353]. В той же час, пропонується доцільним визнати цю групу завдань судової експертизи ІР-об'єктів родовою, оскільки її виокремлення здійснено саме за об'єктною ознакою, її родовим рівнем, з чим власне і погоджується зазначена авторка [3, с.349] справедливо зазначаючи, що у більшості випадків об'єкт експертного дослідження є специфічним для кожного виду судової експертизи у ІР-сфері. Саме за цим принципом нині побудована диференціація існуючих видів судових експертиз у межах класу «Експертиза в ІР-сфері».

Крім того, цей рівень завдань, що можуть ставитися на вирішення судового експерта, формується виходячи із необхідності встановлення певних об'єктивних фактичних даних, які мають практичне значення для з'ясування істини у справі. А оскільки ці завдання визначаються, як правило, питаннями, поставленими перед судовим експертом суб'єктом, що залучає його до експертного провадження, то в якості родового рівня завдань пропонується розглядати орієнтовний перелік вирішуваних питань до кожного підвиду ІР-об'єктів, які наведені в розділі V «Експертиза ІР-об'єктів» Інструкції Міністерства юстиції України [4].

Натомість завдання судової експертизи ІР-об'єктів загального рівня (основне завдання) наведене у п. 5.1 зазначеного розділу [4] і полягає у визначенні властивостей цих об'єктів, до яких належать об'єкти промислової власності, об'єкти авторського права і суміжних прав.

Щодо останнього поділу, то його, навіть для інтеграційного рівня ІР-об'єктів, слід визнати таким, що потребує подальших дискусій, адже такий вид об'єктів охоплює, наразі, як мінімум три великі підвиди – авторські, патентні, індивідуалізаційні, але і відносно такої класифікації однозначної, загальновизнаної позиції поки немає.

Нарешті, безпосередній рівень завдань судової експертизи ІР-об'єктів розкривається: 1) у певному судовому рішенні чи рішенні органу досудового розслідування; 2) у договорі з експертом чи з експертною установою; 3) у висновку експерта - ті, які вирішувалися експертом у порядку експертної ініціативи (якщо такі розглядалися).

Наприклад, О. М. Шрамко до основних завдань судової експертизи в ІР-сфері відносить завдання, пов'язані зі встановленням власника ІР-права, ознак незаконного використання об'єктів ІР-права, обсяг відтворення об'єктів авторського права (повне або часткове відтворення твору, відтворення частини, яка має самостійне значення), спосіб їх використання тощо, а також - встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а саме: вид і розмір шкоди, завданої правовласнику об'єкта ІР-права кримінальним правопорушенням. Крім того, на думку вказаного автора, судова експертиза ІР-об'єктів вирішує як діагностичні, так і ідентифікаційні завдання [5, с. 66-67].

Автори іншого дослідження стверджують, що завдання, які ставляться на вирішення судового експерта, формуються виходячи із необхідності встановлення певних об'єктивних фактичних даних, які мають практичне значення для з'ясування істини у справі. Ці завдання визначаються питаннями, поставленими перед судовим експертом або в порядку експертної ініціативи. Основними завданнями цього класу експертизи є: 1) виявлення й оцінювання властивостей і ознак ІР-об'єктів, а саме: – визначення в об'єкті дослідження ознак ІР-об'єкта; – дослідження відповідності об'єкта критеріям, необхідним для надання правової охорони (новизна, промислова придатність тощо); – встановлення факту використання сукупності ознак ІР-об'єкта; – встановлення факту відтворення об'єкта авторського права тощо; 2) визначення вартості майнових прав на ІР-об'єкти та розрахунок збитків, завданих у результаті порушення прав на них, тощо [6, с. 21-22].

У зв'язку з цим певний дослідницький інтерес, для судової експертизи в цілому і для її ІР-виду зокрема, представляє собою аналіз ланки «завдання» - «задача» - «питання» та кваліфікація його складу.

Під експертним завданням пропонується розуміти припис (вимогу) здійснити експертну дію (їх сукупність) в заданих умовах з урахуванням відносин між вимогою і умовою. Для визначення видів (типів) експертних завдань можна використати єдиний критерій, за допомогою якого полегшується процес не тільки визначення типу завдання, але і співвідношення його з іншими типами. Цей критерій об'єднує такі показники: - структурно-компонентний склад; - форма вираження припису; - рівень способу розв'язання; - вид дій.

За наведеними показниками поняття «задача» і «питання» мають наступне співвідношення: 1) склад даних понять практично однаковий - вихідні дані, зміст питання, умови задачі; 2) за формою - задача використовується переважно у питальній формі, питання - тільки у питальній; 3) за рівнем рішення питання може виступати як типовим так і нетиповим, задача, як правило, - нетипова; 4) при відповіді на питання передбачаються як репродуктивні так і продуктивні дії, при вирішенні задачі - переважно продуктивні.

Викладене дає підставу вважати, по-перше, «завдання» - найбільш загальним поняттям по відношенню до понять «питання» і «задача». По-друге, саме «питання» слід розглядати в якості універсального типу «завдання», оскільки воно може виступати і як просто «питання» і як «питання - задача».

Власне судова експертиза проходить в результаті виконання експертного завдання, приступаючи до якого необхідно передбачити здійснення наступних етапів.

1. Аналіз завдання (вивчення експертного завдання і виділення всіх його структурних елементів) - передбачає виконання таких дій: встановлення складу експертної доручення, визначення співвідношення між дорученням і вихідними даними, можливе складання алгоритму (схематичного відображення) умови завдання.

2. Пошук способу розв'язання завдання.

3. Реалізація способу вирішення завдання.

4. Перевірка правильності рішення завдання.

5. Дослідження експертного завдання - встановлення умов його виконання, визначення можливості інших рішень в кожному окремому випадку, визначення умов, за яких дане завдання неможливо виконати.

6. Формулювання результату - проводиться на основі правильності обраного способу розв'язання і його дослідження.

7. Аналіз виконання експертного завдання - встановлення можливості альтернативного виконання завдання.

Слід зауважити, що етапи 1-4 і 6 в процесі виконання експертного завдання практично завжди виступають обов'язковими, в той час як завдання 5 і 7 - факультативними, а іноді навіть не передбачаються.

Судово-експертне законодавство України передбачає загальне (основне, видове) завдання ІР-експертизи, що виражається у встановленні властивостей ІР-об'єктів. Однак ні авторське ні судово-експертне законодавство не розглядають не тільки показники, що відображають основні властивості ІР-об'єктів (кількісні, якісні, абсолютні, відносні), але навіть не розкривають поняття «властивості». Останні, як дуже ємна категорія, дійсно характеризується рядом показників, сукупність яких і відображає природу ІР-об'єкта. У той же час, для формального кількісного опису якості потрібно безліч кількісних показників. Тому, при введенні будь-якого показника необхідно чітко уявляти кінцеву мету і склад завдання, оскільки сам по собі показник є лише інструментом, використовуючи який можна отримати додаткову інформацію та, у підсумку, вирішити поставлену задачу.

Далі спільне завдання конкретизується на рівні родового (підвидового) завдання, що являє собою так званий «Орієнтовний перелік вирішуваних питань». Наприклад, при дослідженні об'єктів авторського права (далі - ОАП) питання, що підлягають дослідженню і є по суті експертним завданням для даного рівня ІР-об'єктів, мають такий зміст: - чи є об'єкт дослідження (назва) (або його частина, яка може використовуватися самостійно) результатом творчої праці згідно з відомостями, зазначеними в матеріалах справи?; - чи містить у собі об'єкт дослідження (або його частина, яка може використовуватися самостійно) ознаки ОАП згідно з відомостями, зазначеними в матеріалах справи?; - чи є твір (назва 1) переробкою твору (назва 2)? (якщо так, чи має ця переробка творчий характер?) [4].

Безпосередній об'єкт ІР-експертизи - об'єкт (об'єкти), наданий судовому експерту для дослідження, щодо якої йому поставлено (замовлено) експертне завдання у вигляді переліку питань, відповіді на які мають значення для конкретної справи.

Запропонована класифікація видів об'єктів судової експертизи по вертикалі заснована на їх співвідношенні з такими філософськими категоріями: загальний об'єкт - «загальне», родової - «особливе», а безпосередній - «одиничне».

Виходячи із визначених у ст. 7-1 закону про СЕ підстав проведення судової експертизи, можна визначити коло суб'єктів, яким надано право формулювати завдання даної експертизи:

1) суб'єкт, що доручає проведення судової експертизи на підставі відповідного судового рішення;

2) суб'єкт, що доручає проведення судової експертизи на підставі рішення органу досудового розслідування;

3) суб'єкт, що замовляє проведення судової експертизи на підставі договору з експертом;

4) суб'єкт, що замовляє проведення судової експертизи на підставі договору з експертною установою.

У перших двох випадках термін «доручає», як уявляється, слід розглядати тотожним терміну «призначає», а обидва ці терміни разом із поняттям «замовляє», відносно судового експерта, можуть вживатися у вигляді об'єднуючого поняття «залучає».

Висновки.

1. Під складом експертного завдання слід розуміти сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що дозволяють кваліфікувати експертне дію (їх сукупність) як конкретне експертне провадження з заданими вимогами і умовами, що відповідають приписам права.

2. До об'єктивних ознак експертного завдання відносяться об'єкт експертизи (загальний, родовий, безпосередній) і об'єктивна сторона - зовнішня форма вираження експертного провадження: експертні дії або відмова від надання висновку; висновки експерта, мотиви відмови; підстави проведення судової експертизи, передбачені законом.

3. Суб'єктивні ознаки експертного завдання представлені його суб'єктами (ініціатор (поручитель, замовник), організатор, виконавець (співвиконавець)) і суб'єктивної стороною - його внутрішнім змістом, що характеризується волею, свідомістю, психічним ставленням, мотивом, метою та правовими емоціями, ставленням суб'єкта до встановлених законом обов'язків, вимогам до форми і змісту експертного висновку, можливої юридичної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 11.05.2021).

2. Кірін Р. С., Коротаєв В. М., Хоменко В. Л. Завдання судової експертизи ІР-об'єктів. *Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності*: зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 квіт. 2020 р.). Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. 165 с. С. 80-85.

3. Кісіль Н. В. Сутність і зміст судово-експертної діяльності у сфері інтелектуальної власності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2015. Вип. 15. С. 346-354.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 11.05.2021).

5. Шрамко О. М. Особливості судової експертизи у сфері інтелектуальної власності. *Криміналістичний вісник*, 33 (1), 2021. С. 63-71. <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-33-1-63>

6. Нестор Н. В., Жеребко О. І. Експертиза об'єктів інтелектуальної власності: загальні поняття. *Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності: реалії та перспективи* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19 лют. 2021 р.). Львів: ЛНДІСЕ Мінюст. України, 2021. 148 с. С. 19-24.